

HLAVNÍ 103 042

VYDALO
NAKLADATELSTVÍ [4]
BLOK
V BRNĚ [1970-71]

SBORNÍK

ČESkoslovenské SPOLEČNOSTI ARCHEOLOGICKÉ PŘI ČSAV

VÝZKUM ČTYŘÚHELNÍKOVÝCH VALŮ A LATÉNSKÉHO SÍDLIŠTĚ U MARKVARTIC (O. JIČÍN) V ROCE 1969

(GRABUNG DER VIERECKSCHANZEN UND DER LATÉNEZEITLICHEN SIEDLUNG
IN MARKVARTICE, NORDBÖHMEN, IM JAHRE 1969)

Jiří Waldhauser, Severočeské muzeum, Liberec

Problematikou čtyřúhelníkových valů (tzv. Viereckschanzen), považovaných za pozdně keltská kultovní místa (svatyně), se zabývala v rámci regionu Čech L. Jansová (1968), která na základě teoretického studia dospěla k velmi pravděpodobné tezi, že jde o obdobu keltských kultovních objektů z jižní poloviny Německa, severozápadní Francie a přilehlých oblastí (Schwarz K., 1962). Závěry L. Jansové jsme se pokusili ověřit archeologickým výzkumem čtyřúhelníkových valů u Markvartic, jež autorka považovala na základě dvou důvodů, které byly později pozitivně vyřešeny (Waldhauser J., 1970), za nejisté.

Čtyřúhelníkové valy u Markvartic se rozkládají na mírném východním svahu oválné kotliny o rozměrech cca 12×6 km. Kotlina je vymezena spojnicí obcí Markvartice—Příchvoj—Velíš—Údrnice—Hřmenín. Poloha objektu u Markvartic, dominující na okraji zmíněné kotliny, jeví shody s položením lokalit podobného charakteru u Mšeckých Zehrovic, Skřiple i Třebska.

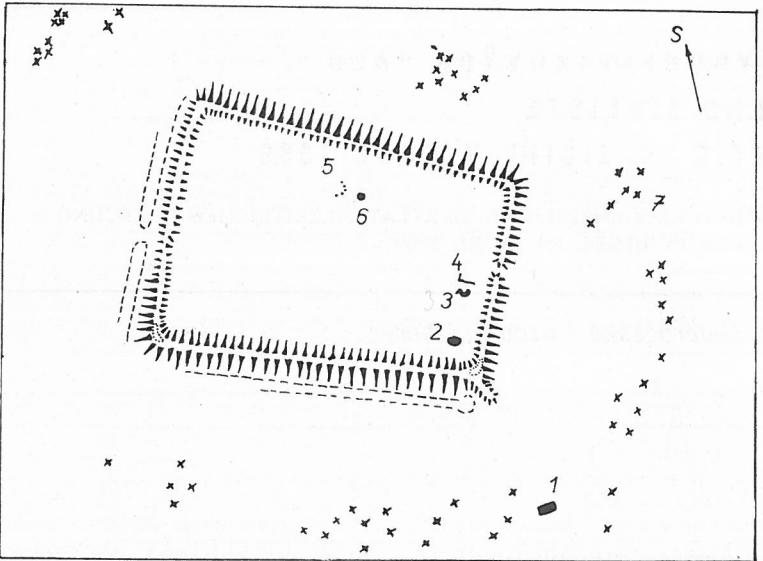
Současný stav čtyřúhelníkových valů byl zachycen na výškopisném plánu, který pořídil v červnu 1969 inž. I. Veselý (obr. 1; viz str. 68—69, interpretace plánu je na obr. 2).

POPIS OBJEKTU

Valy jsou situovány na mírném severovýchodním svahu, který má v rámci objektu ve směru SZ — JV výškový rozdíl 400 cm. Náspev tvoří takřka pravidelný trapezoid o rozměrech na koruně valů: jižní strana 180 m, východní strana 95 m, severní strana 150 m a západní strana 125 m. Pouze jižní strana se zachovala v patrně původním destruovaném stavu. Ostatní tři strany byly více či méně od středověku porušovány orbu (nejpozději od roku 1750).

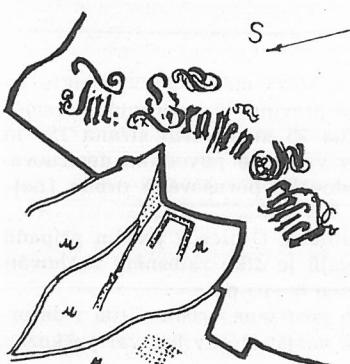
Jižní část valů je zachována ve výšce 366 cm nad podložím. Ornice v daném případě tvoří 10—40 cm mocnou vrstvu. Před popisovanou částí valů je díky zalesnění zachován příkop, který tvoří mělkou žlabovitou prohlubninu o délce 8—10 m.

Východní část valů byla z vnitřní strany až ke koruně postižena orbu a tím i deformována. Dnes tvoří takřka terasu o výšce 100—150 cm. Z vnější strany byl val poškozen orbu jen částečně. Příkop není v těchto místech znatelný.

2. Markvartice. Situační skica (interpretace vrstevnicového plánu) s vyznačením objektů. Výzkum 1969 (Situationsskizze — Interpretation des Schichtenlinienplanes — mit eingezeichneten Objekten. Grabung 1969).

- 1 chata (Hütte) 1
- 2 objekt 5 v nároží valů (Objekt 5 im Walleck)
- 3 jáma (Grube) 2
- 4 žlábek (Rinne) 1
- 5 půlkruhovitá řada kúlových jamek (halbkreisförmige Pfostenlöcherreihe)
- 6 pec (Feuerherd)
- 7 křížky jsou vyznačeny sběry laténské keramiky (Kreuzchen-Lesefunde latènezeitlicher Keramik).

3. Nejstarší mapa s vyznačením valů u Markvartic (Höltzl, kolem r. 1750). Západní strana valů byla již tehdy rozorána (Älteste Karte mit den eingezeichneten Wällen bei Markvartice — Höltzl um 1750 — Die Westseite der Wälle war bereits damals abgeackert).

Podobná situace je v severní části valů. Terasa zde dosahuje výšky až 260 cm.

Západní část valů byla zcela deformována orbou, která zde byla podle Höltzlovy mapy (obr. 3) prováděna nejméně od roku 1750. Pozůstatkem po valu je pouze mírně vyvýšená terénní vlna o délce cca 22 m. Před ní je patrný příkop, od úrovne terénu hluboký až 100 cm; byl přerušen jakýmsi mostem, který vznikl navezením zeminy do příkopu. Asi jde o zbytek středověké cesty, jež je identifikovatelná na katastrálních mapách (Jansová L., 1968, obr. 8 dole).

Jižní a západní roh valů je takřka pravoúhlý, asi proto, že tato místa nebyla kultivována orbou, která zbyvající rohy zaoblila. Na zmíněných plochách valů je zřetelně zvýšené nároží, což je charakteristické hlavně pro jihoněmecké čtyřúhelníkové valy — pozdně laténská kultovní místa.

Z doby před rokem 1842 pochází nejstarší popis valů u Markvartic (F. M. Vetešník), kde jsou uváděny dva vchody (brány?), a to západní a východní. Je však zcela nepravděpodobné, že by obě byly budovány v době výstavby valů. Pokud by šlo o keltské čtyřúhelníkové valy, pak je u nich vždy příznačný pouze jeden vchod (Schwarz K., 1959).

Východní vchod se jeví jako mělká sníženina ve valu a na ploše uvnitř areálu objektu. Předpokládaný příkop za branou není vzhledem k orbě patrný.

Západní vchod (velmi pravděpodobně recentní) není zřetelný v torze rozoraného valu, je identifikovatelný pouze tím, že příkop je přesypán zeminou.

Pozoruhodný je valovitý výběžek, který vybíhá kolmo z jižního nároží valů. Symetricky se snižuje a po sedmi metrech mizí (obr. 1 a 2). Bud jde o destrukci převyšeného nároží valů nebo o útvar vzniklý orbu. Další možnost vysvětlení je jeho praktická funkce (udržování vody v příkopu?). Při vlnkém období se před tímto výběžkem drží voda, takže mohlo jít také o původní pramen, které bývaly často předmětem keltského kultu (de Vries J., 1961). Poněvadž v případě objektu u Markvartic jde o nejseverněji položené čtyřúhelníkové valy v Evropě, mohlo by jít také o periferní záležitost keltských kultovních zvyklostí.

HISTORIE LOKALITY A STARŠÍ POPISY OBJEKTU

Čtyřúhelníkové valy u Markvartic jsou známy pod místními názvy »Na valech«, »Šance« a »Žižkovy valy«. Prvá zmínka týkající se valů pochází z roku 1714. V markvartické farní pamětnici je popis markvartické farnosti, kde figuruje název polohy »Žižkovy valy«.

Plán valů je v Höltzlově mapě panství kosteckého (okolo r. 1750) vyznačen již s rozoranou západní částí a dnešním trapezoidním půdorysem (obr. 3; reprezentace mapy je přiložena ke II. dílu Knihy o Kosti, srov. Pekař J., 1935).

Lokalitu znal i markvartický farář F. M. Vetešník, který se před rokem 1842 domníval, že čtyřúhelníkové valy u Markvartic nepocházejí ani z dob »Žižkových« či švédských, ale že jsou původem starší. Svoje závěry argumentoval důvody historickými (husitské) tábory byly budovány jen z vozů, což nelze potvrdit (Waldauser J., 1970). F. M. Vetešník zaznamenal v díle »Fideikomiss Herrschaft Kost und Rakow« nejstarší popis valů u Markvartic (před r. 1842): »850 běžných sáhů od Markvartic se nalézá pravidelně (!), čtyřstranné valem obehnáne hradiště o vnitřní výměře 2 jiter a 7 sáhů, s jedním dosud patrným vchodem na straně západní a s jedním na straně východní. Jižní strana valů se uchovála neporušená a hluboký příkop a vysoký val jsou zde nejpatrnější. Ostatní části tohoto valu byly vesměs pozmeněny v pole. Podle tradice, původce tohoto hradiště není nikdo jiný než Žižka« (Šulc V., 1966).

Lokalitu popsal i J. L. Pič (1909): »Při silnici z Libáně se jmenuje »na valech« vyvýšení v podobě obdélníku 200 kroků dlouhého a 120 kroků širokého, roubené nízkým valem, který zevně 1—4 metry měří, uvnitř však pouze na západní straně patrný jest, neboť jinak je rozvezen«. J. L. Pič valy nedatoval.

Koncem dvacátých let zkoumal čtyřúhelníkové valy u Markvartic prof. J. Pažout, který se podle nálezů keramiky domníval, že objekt byl opevněním lidu popelnicových polí, které chránilo hranice jakési jejich »podkrkonošské říše«. V jeho publikaci (Pažout J., 1927) je řada pozoruhodných informací: »uprostřed východní strany náspů vykopal otec nynějšího majitele sousedního pozemku, p. F. Táborského ze Hřmenína, řadu kamenů, patrně z někdejší brány. Pole na hradišti nalezly p. Karloví z Markvartic, který tu uprostřed vyvorává při hlubší orbě oblázky. Nejspíše vedla od brány středem hradiště cesta... při východní části severní strany prokopal p. Jirků asi 5–6 popeliš, z nichž vybral a zčásti na poli sebral a uchránil pět menších úlomků nádob a dva necelé kamené nástroje. Dvě větší části byly odeslány neznámému kam. Úlomky pocházejí jednak z nádob větších, dobře pálených a — soudě podle jedné střepiny — kdysi na povrchu černých a hlazených, jednak z nádob menších tenkostenných a barvy šedé. Jeden zlomek nalezel misce a druhý jeví stopy poněkud nepravidelného kroužení... Byl to jistě pánový důvod, proč bylo hradiště pracně založeno na rovině, a nikoli na vhodnějších místech v okolí.« Po konfrontaci s p. Jirků z Markvartic bylo však zjištěno, že uváděných 5–6 popeliš bylo prokopáno asi 30 m od severní části valů mimo areál objektu. Nálezy jsou dnes nezvěstné.

O čtyřúhelníkových valech u Markvartic se zmínila i řada dalších badatelů; většinou se však zdrželi kulturního a časového určení, nebo jejich závěry postrádají dostatečných dokladů (Filip J., 1947, Turek R., 1952, Šolda F., 1955, Štěpánek M., 1965 atd.).

Na základě starších popisů lze konstatovat, že stav lokality se během posledních století takřka nezměnil. Na podkladě dnešního uchování čtyřúhelníkových valů nelze bezpečně rekonstruovat původní běh náspů, poněvadž koruna valů byla více méně postižena deformující orbu. Proto také nelze zjistit, zda při stanovení délky valů bylo použito keltských měr, jejichž kánonické opakování bylo interpretováno při hodnocení výzkumu v Libenicích (Rybová A., Šoudský B., 1962).

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V ROCE 1969 (provádí Severočeské muzeum v Liberci)

Kromě osvětlení uvedené problematiky byla také podnětem k výzkumu skutečnost, že v okolí čtyřúhelníkových valů bylo orbou podstatně narušeno pozdně laténské sídliště. Výzkum probíhal ve dvou směrech:

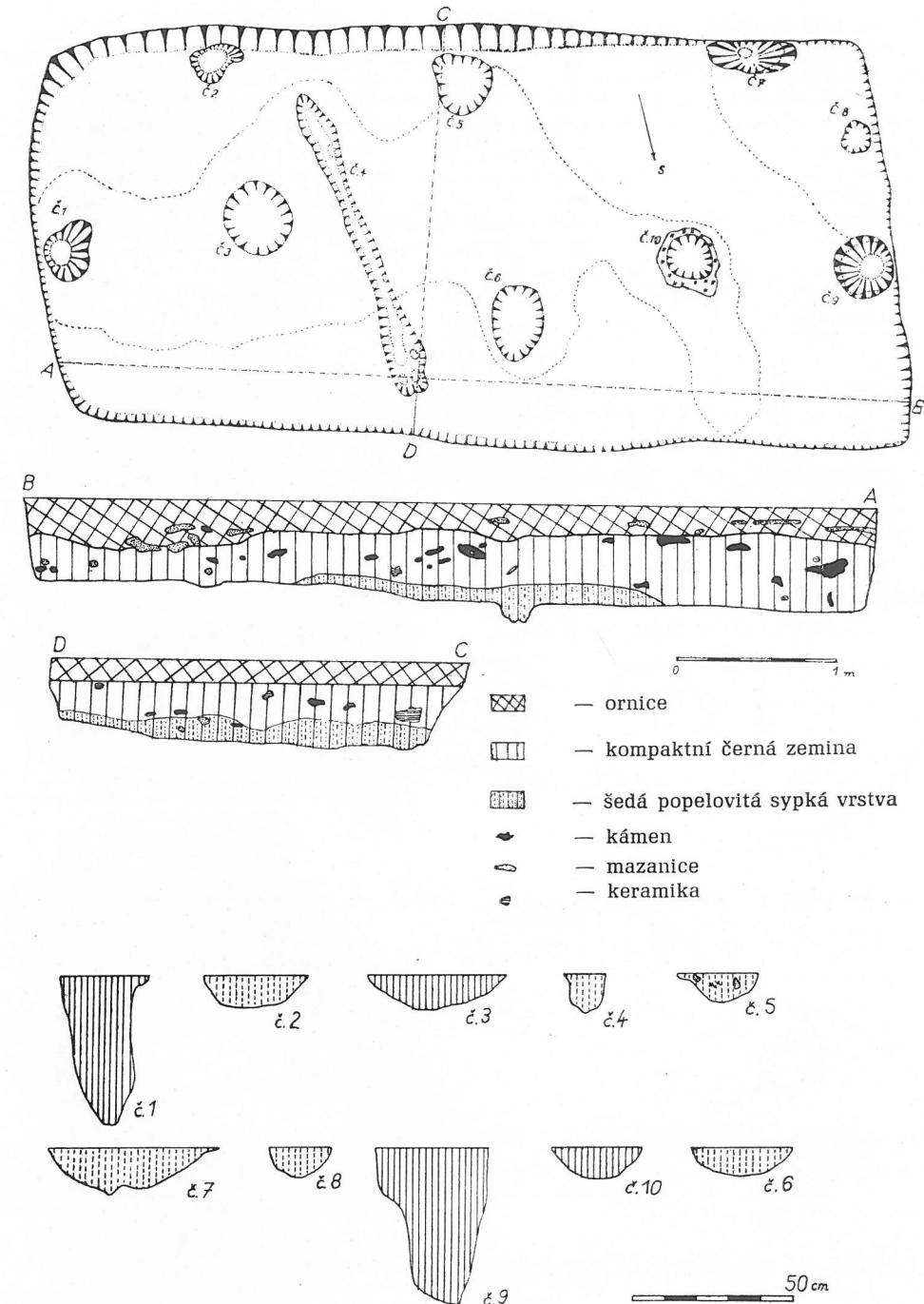
1. Ověření charakteru a datování keltského sídliště, které podle sběrů (Waldhauser J., 1970) obklopuje čtyřúhelníkové valy.
2. Sondáž vlastního areálu valů dvaceti menšími sondami a 67 geologickými vrty spolu se zjištěním profilu valu na nejzachovalějším místě.

V další etapě výzkumu v roce 1970 bude podniknut plošný výzkum, který byl v počátečních fázích zkoumání lokality nerentabilní.

Čtyřúhelníkové valy jsou situovány 1800 m západně od kostela v Markvarticích (o. Jičín, severní Čechy), a to na katastru č. 460. Sídliště se rozkládá zčásti již v katastrálním území obce Hřmenína (o. Jičín). Podložím na lokalitě je spraš hnědočervené barvy.

1. LATÉNSKÉ SÍDLIŠTĚ OBKLOPUJÍCÍ ČTYŘÚHELNÍKOVÉ VALY

Sondou vzdálenou 110 m jižním směrem od jižního rohu valů byla na severním svahu zachycena zahloubená chata (objekt 1, obr. 4). Po vybrání měl objekt pravidelný mírně kosodélníkovitý půdorys o rozloze 540 × 264 cm. Delší osa chaty směřovala od SZ k VV. Ve sprašovém podloží byla stavba zahloubena 24–38 cm. Kompaktní černá výplň chaty byla svrchně promíšena ornicí. Ve 20–38 cm se zásyp jevil již jednotlivý; pouze ve

4. Markvartice. Půdorys, profil a řezy kúlovými jamkami; chata 1 [Grundriss, Profil und Pfostenlöcher-Querschnitte, Hütte 1].

střední části chaty byla u dna zjištěna šedá popelovitá vrstva. Veškeré nálezy byly rovno měrně rozptýleny v celé výplni objektu. Ve dně zahloubené chaty bylo nalezeno 9 kůlových jamek a žlábek, orientovaných od S k J. Základní představu o konstrukci chaty dávají dvě hlubší kůlové jamky umístěné ve středu kratších stran (č. 1 a 9 — hloubka od dna chaty 46 a 48 cm). Stavba měla patrně sedlovou střechu. Další kůlové jamky byly mělké a jejich hloubka se pohybovala mezi 8–11 cm. U kůlové (?) jamky č. 10 bylo okolí vypáleno do červena; není zcela jasné, zda nešlo o vyhřívací zařízení (ohniště). Žlábek zaujímal cca osm desetin šíře chaty. Při stěnách byl oboustranně ukončen, takže se vytvořily mezery o šířce 40–50 cm. Na severní straně byl rozšířen až na 28 cm (minimálně však 12 cm); hloubka činila cca 12 cm. Žlábek bylo možno interpretovat jako přepážku pro rozčlenění chaty na dva prostory.

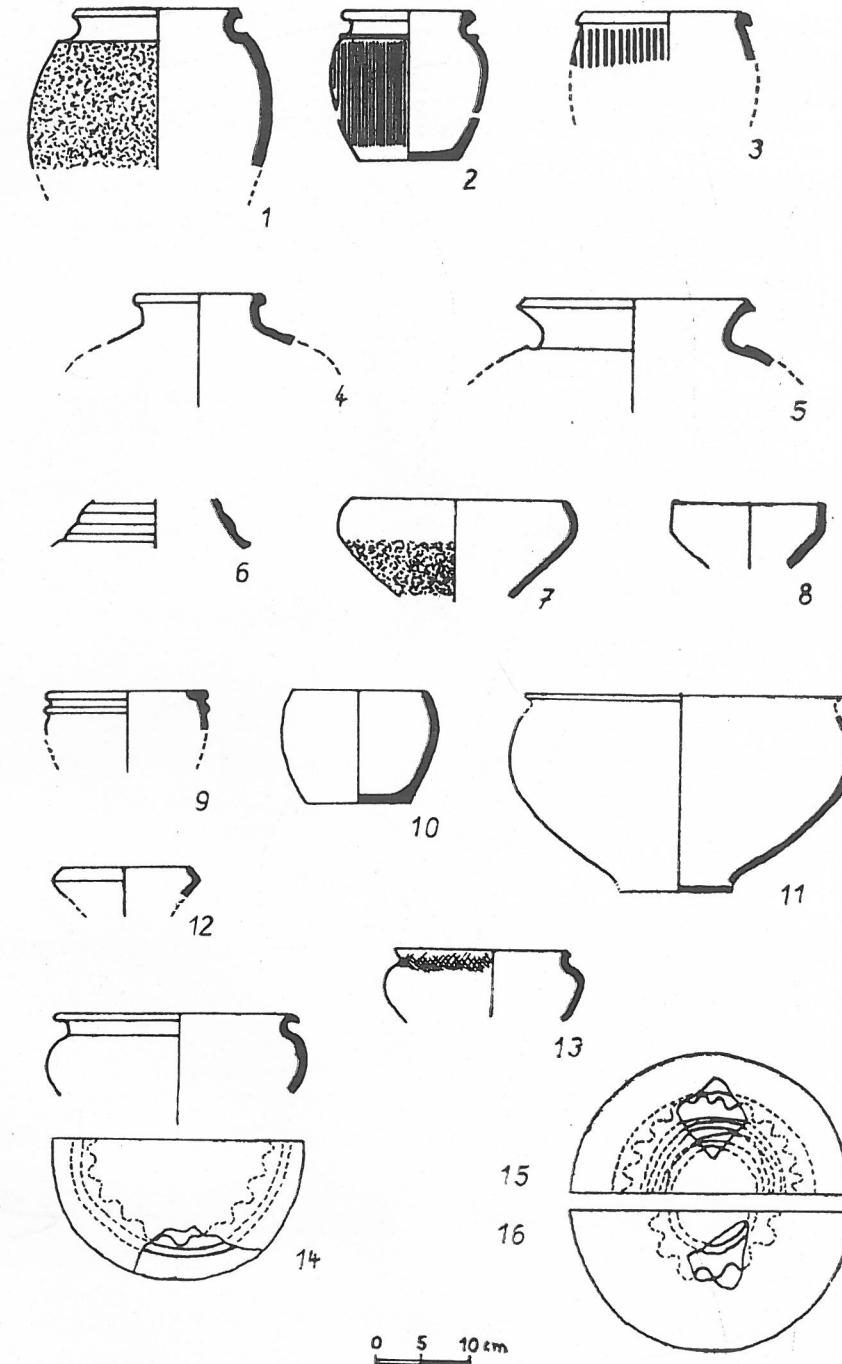
Ve výplni chaty bylo nalezeno 687 keramických zlomků (obr. 5 a 6:1 — 6).

Popis keramiky je podán pomocí multidimensionální tabelizace s odkazy na obr. 5 a 6 a spolu s příslušným komentářem kódu. Cílem je vyčerpávající popis struktury uzavřeného nálezového celku, byť je pořízen ryzem makroskopickými hledisky.

Typologické tvary keramiky vzhledem k nedefinovaným klasifikacím různých badatelů byly označeny pouze čísla variant a obecným verbálním označením keramických skupin. Rozhodující je odkaz na vyobrazení (kategorie L v multidimensionální tabulce). Použitý keramický materiál a druh vypálení je znázorněn na obr. 7; není proto uveden v kódu.

Významné údaje jsou uspořádány do následujících tabulek.

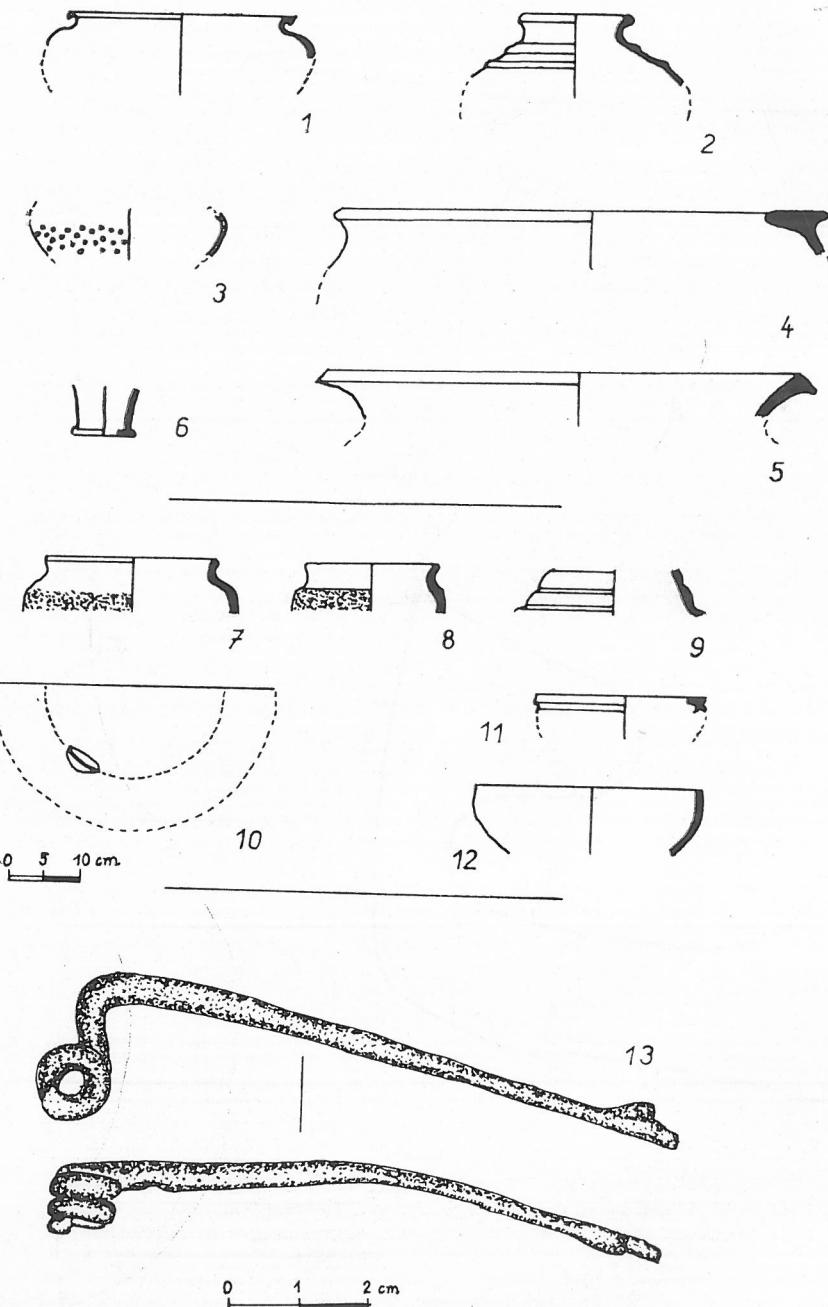
Soudkovité tvary (18,2 %)	— var. 110 (obr. 5:1) 7,7 %
(rozdíl mezi součtem variant a tvary tvoří keramika nezařaditelná do určitých variant; podobně i dále)	— var. 120 (obr. 5:2) 7,1 %
	— var. 210 (obr. 5:3) 0,1 %
Hrncovité tvary (5,8 %)	— var. 220 (obr. 5:4) 2,0 %
	— var. 230 (obr. 5:5) 2,8 %
	— var. 300 (obr. 5:6)
Vázovité tvary (0,1 %)	— var. 410 (obr. 5:7) 5,5 %
Mísovité tvary (20,7 %)	— var. 420 (obr. 5:8) 0,4 %
	— var. 430 (obr. 5:10) 1,7 %
	— var. 440 (obr. 5:12) 0,4 %
Tenkostenné misy (21 %)	— var. 510 (obr. 5:13) 0,4 %
	— var. 520 (obr. 5:14) 5,5 %
	— var. 530 (obr. 6:1) 0,7 %
Lahvovité tvary (více než 0,5 %)	— var. 600 (obr. 6:2)
Cedníkovité tvary (více než 0,5 %)	— var. 700 (obr. 6:3)
Zásobnicovité tvary (6,4 %)	— var. 810 (obr. 6:4) 0,7 %
Celkem cca 73 % tvarově identifikovatelné keramiky	— var. 820 (obr. 6:5) 0,1 %
Vhlažovaná výzdoba (4,1 %), černý nátěr (5,5 %), bílý vnitřní nátěr (1,1 %),	svislé hřebenování (0,8 %), drsnění povrchu (15,0 %), hloubkové drsnění (7,1 %).

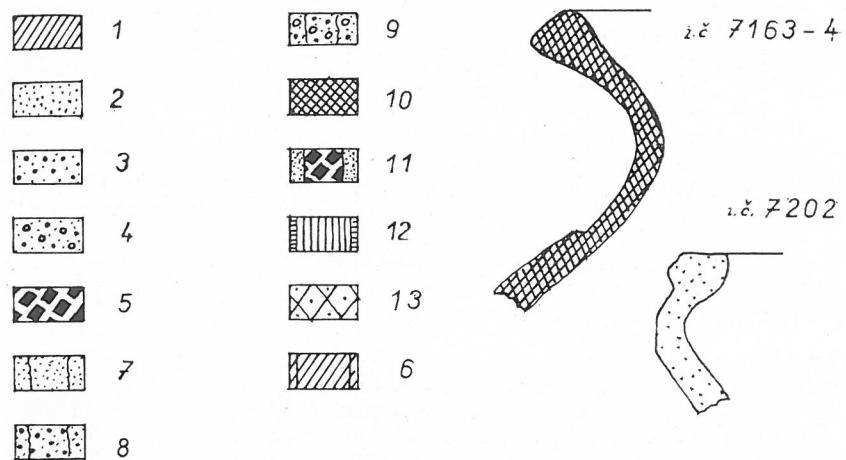
5. Markvartice. Výběr keramiky z chaty 1 (13 černý nátěr, 14–16 vhlažovaná výzdoba). (Keramika auswahl aus Hütte 1; 13 schwarzter Bezug, 14–16 eingeglätte Verzierung).

1. Markvartice. Vrstevnicový plán čtyřúhelníkových valů (Schichtenlinienplan der Viereckschanzen).

6. Markvartice. 1—6 keramika z chaty 1, 13 železná spona z chaty 1, 7—12 objekt 5. [1—6 Keramik aus Hütte 1, 13 Eisenfibel aus Hütte 1, 7—12 Objekt 5].

7. Grafický kód použitého keramického materiálu a druhu vypalování podle nálezů z chaty 1. [Graphischer Kode des verwendeten keramischen Materials und der Brennungsart nach Funden aus Hütte 1]

- 1 jemně plavený, homogenně vypálený materiál (feingeschlemmtes homogen ausgebranntes Material)
- 2 jemně plavený materiál s jemným ostřívem (feingeschlemmtes Material mit feiner Beimengung)
- 3 hrubší materiál s ostřívem o Ø asi 2 mm (gröberes Material mit Beimengungen vom Ø ca. 2 mm)
- 4 hrubý materiál s písčitým ostřívem a kaménky nad Ø 3 mm (grobes Material mit Sandbeimengung und Steinchen grösser als Ø 3 mm)
- 5 tuhový materiál (Graphitton)
- 6 a 12 jemně plavený materiál s jemným ostřívem, nedokonale vypalovaný — vznikla povrchová barevně odlišná nepravá engoba (feingeschlemmtes Material mit feiner Beimengung, schlecht gebrannt — dadurch entstand eine farbig unterschiedliche unechte Engobe)
- 7 jako 2, nedokonalé vypálení stejně s 6 (wie 2, Ausbrennung wie 6)
- 8 jako 3, nedokonalé vypálení stejně s 6 (wie 3, Ausbrennung wie 6)
- 9 jako 4, nedokonalé vypálení stejně s 6 (wie 4, Ausbrennung wie 6)
- 10 jemně plavený světlý materiál, velmi tvrdé (zvonovité) vypálení (feingeschlemmtes helles Material, sehr harte - klingende-Ausbrennung)
- 11 tuhový materiál s oboustrannou hlinkovou engobou (Graphitton mit beiderseitiger Tonengobe)
- 13 šedý struskovitý materiál velmi tvrdě vypálený (graues schlackenartiges Material, sehr hart gebrannt)

Srov. kategorie H v multidimensionální tabulce (vergl. Kategorie H in der multidimensionalen Tabelle).

C — typologická forma okraje

- 1 — oblý svislý okraj
- 2 — ven vyhnutý oblý okraj (0° — 30° od vertikály)
- 3 — horizontálně seříznutý okraj
- 4 — oboustranně ovalený okraj
- 5 — ven ovalený okraj
- 6 — ven ovalený horizontálně seříznutý okraj
- 7 — ven vyhnutý oblý okraj (30° — 90°)
- 8 — horizontálně ven vyhnutý okraj
- 9 — římsovitě ven vyhnutý okraj
- 10 — ovalený ven a nálevkovitě seříznutý
- 11 — ovalený dovnitř a horizontálně seříznutý
- 12 — dovnitř trychtýrovitě seříznutý

D — typologická forma dna

- 1 — dno ostře nasedající na tělo pod úhlem 0° — 30°
- 2 — dno ostře nasedající na tělo pod úhlem 30° — 60°
- 3 — dno ostře nasedající na tělo pod úhlem 60° — 90°
- 4 — dno s nožkovitým odsazením (60° — 90°)
- 5 — dno nožkovitým odsazením (30° — 60°)
- 6 — dno s prstencovitou plastickou podstavou
- 7 — dno plynule nasedající na tělo

E — úprava povrchu vně

- 1 — leštěno
- 2 — hlazeno
- 3 — hlazeno s menšími nerovnostmi
- 4 — nevýrazné drsnění
- 5 — hloubkové (struhadlovité) drsnění
- 6 — hloubkové (struhadlovité) drsnění s vertikálními rýhami
- 7 — mramorové drsnění
- 8 — věchtování
- 9 — stopy po dotáčení či použití hrnčířského kruhu

F — ornamentika

- 10 — vhlazování
- 11 — vlnice
- 12 — linie
- 13 — linie a vlnice
- 20 — černý nátěr
- 21 — černý nátěr pod hrdlem
- 22 — černý nátěr na okraji
- 23 — černý nátěr na okraji a uvnitř
- 24 — černý nátěr pod hrdlem a vně
- 25 — černý nátěr pod hrdlem a uvnitř
- 26 — černý nátěr po celé ploše
- 30 — bílý nátěr (uvnitř)
- 31 — uvnitř
- 40 — rytá
- 41 — hřebenování (kompaktní hlubší rýhy)
- 42 — hřebenování (kompaktní jemné rýhy)
- 43 — horizontální linie u dna
- 44 — dvě horizontální linie na výduti
- 45 — nesouvislé rýhování
- 46 — rýžky uvnitř nádoby
- 50 — plastická

51 — žebra o vertikálním rozměru 20—30 mm

52 — žebra o vertikálním rozměru 10—20 mm

53 — ostře profilovaná žebra do 10 mm

54 — vyhlazený pás při dně

60 — kombinace

61—43 a 53

G — způsob zhotovení nádoby

- 1 — makroskopicky v ruce (1,0 %)
- 2 — makroskopicky určité použití kruhu (dotáčení?) (15,2 %)
- 3 — makroskopicky použití dokonaleji se točícího kruhu než u 2 (33,8 %)
- 4 — makroskopicky použití dokonalejšího hrnčířského kruhu (25,6 %)

I — barva povrchu vně

- 1 — černá
- 2 — tmavosedá
- 3 — hnědá
- 4 — šedozelená
- 5 — okrová
- 6 — šedobílá

J — průměr profilu středu

- 1 — 1 mm... atd.
- 24 — 24 mm

MULTIDIMENZIONÁLNÍ TABELIZACE

Objekt (chata) 1 v sondě 1

Vysvětlivky ke kategoriím:

A — inventární číslo
 B — tvar nádoby
 C — typologická forma okraje
 D — typologická forma dna
 E — úprava povrchu vně
 F — ornamentika (výzdoba)

G — způsob zhotovení nádoby
 H — použitý materiál a druh vypálení keramiky
 I — barva povrchu vně
 J — průměr profilu středu
 K — počet totožných kusů
 L — odkaz na vyobrazení

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
.....	
.....	
P 7107—08	110	5	—	5	21	3	3	1	7	2	obr. 5: 1
7103	110	2	—	5	24	3	3	4	8	1	
7109	110	2	—	5	24?	3	3	1	8	1	
7112 a 7146	110	—	—	5	24?	3	3	1	5	2	
7150—55	110	5	5	2	61	3	5	1	10	3	
7366—68	110?	—	2	2	41	3	5	1	13	1	
7364	110?	—	—	2	41	3	5	1	13	1	
7369—70	110?	—	—	2	45	3	8	5	9	2	
7543—62	110?	—	—	3	46	3	13	6	7	20	
7563	110?	—	2	5	54	3	13	6	9	1	
7542	110	—	—	5	61	3	5	1	7	1	
7116	110	2	—	4	—	3	4	2	6	1	
7105	110	2	—	4	—	3	8	4	12	1	
7113	110	2	—	4	—	3	8	5	5	1	
7102	110	2	—	5	—	3	3	5	10	1	
7106	110	2	—	5	—	3	3	2	6	1	
7115	110	—	—	5	—	3	3	2	4	1	
7111	110	2	—	5	—	3	3	1	5	1	
7104 a 7772	110	2	—	5	21	3	8	2	9	2	
7114	110	2	—	5	—	3	3	2	5	1	
7110	110	2	—	5	—	3	3	2	8	1	
7101	110	2	—	5	—	3	3	1	7	1	
7119	110	2	—	8	—	2?	9	5	9	1	
7143	110	2	—	—	—	—	3	2	8	1	
7138	120	—	—	9	24	3	3	2	7	1	obr. 5: 2
7120	120	5	—	—	43	3	5	1	6	1	
7137	120	4	—	3	—	1	9	5	10	1	
7159—60	120?	2	—	8	—	2	3	5	13	2	
7774—80	100?	—	—	5	46	3	4	5	5	7	
7781—84	100?	—	—	5	46	3	4	5	5	4	
7574—77	100?	—	—	5	54	4	2	1	5	4	
7373—74	100	—	2	2	54	3	3	1	9	2	
7375	100	—	2	2	54?	3	3	1	9	1	
7141—42	100	—	—	5	—	3	3	2	8	2	
7426—74	100?	—	—	6	—	3	3	2	9	48	
7145	100	—	—	—	—	3	3	2	8	1	obr. 5: 3
7158	210	4	—	3	41	3	2	5	9	1	obr. 5: 4
7163—64	220	9	—	2	24	4	10	4	6	2	obr. 5: 4

Pokračování tabulky

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
.....	
.....	
P 7118	220	—	—	2	24	2?	9	2	10	1	
7161—62	220	3	—	2	—	3	3	5	12	4	
7753—54	220	—	—	2	—	3	9	5	9	1	
7117	220	—	—	2	—	3	3	1	9	1	
7745	220	—	—	2	—	4	10	4	5	4	
7564—67	220	—	—	2	—	3	2	5	7	1	
7396	220?	—	2	8	—	3	2	5	7	1	
7121	230	1	—	2	21?	3	2	2	7	1	
7122	230	5	—	2	21	4	6	1	6	1	
7126	230	2	—	2	24	3	3	2	9	1	
7156—57	230	—	—	8	—	51	3	5	10	2	
7125	230	—	—	2	—	2	3	2	12	1	
7136	230	1	—	8	—	2	3	5	10	1	
7140	230	—	—	3	—	2	2	2	6	1	
7127—31	230	1	—	2	—	3	3	2	9	5	
7124	230	3	—	2	—	3	2	5	12	1	
7134	230	—	—	1	—	3	3	5	8	1	
neinv.	230	5	—	2	—	4	2	2	7	1	
7135	230	5	—	2	—	4	2	2	7	1	
7144	230	2	—	—	—	—	—	5	8	1	
7123	230	5	—	2	21?	3	8	1	10	1	
7744	300?	—	—	1	52	4	1	1	6	1	
7580—85	300	—	—	1	—	4	1	3	6	4	
7171	410	1	—	0	21	2	3	2	1	1	
7175—77	410	1	—	2	22	3	2	2	7	3	
7179	410	1	—	2	22	3	2	2	7	1	
7180	410	1	—	8	23	3	3	3	7	1	
7106—09	410	1	—	2	23	3	3	1	6	4	
7594—96	410	—	—	2	23	3	3	1	6	3	
7218	410	3	—	2	25	3	1	5	4	1	
7184—85	410	1	—	2	—	3	3	2	6	2	
7193—95	410	—	—	2	—	2	3	3	5	3	
7174	410	1	—	2	—	2	3	2	1	1	
7210	410	1	—	2	—	2	3	4	5	1	
7172—73	410	1	—	2	—	2	3	2	11	2	
7211—12	410	1	—	2	—	2	3	2	6	2	
7213—16	410	1	—	2	—	2	3	2	6	4	
7203	410	1	—	3	—	2	3	5	7	1	
7187—90	410	1	—	3	—	3	3	2	6	4	
7191	410	1	—	8	—	3	7	5	5	1	
7192	410	3	—	2	—	3	2	5	4	1	
7220	410	3	—	2	—	—	—	—	—	1	
7199	410	11	—	2	—	3	2	5	4	1	
7200	410	11	—	1	—	3	7	5	5	1	
7202	410	11	—	2	—	3	2	1	5	1	
7217	410	12	—	2	—	2	2	2	5	1	
7224	420	1	—	2	—	3	3	1	7	1	
7196	420?	3	—	8	—	3	3	5	7	1	
7230	420	3	—	8	—	2	4	2	6	1	
7181	430	—	—	2	25	3	3	3	7	1	
7378, 7204—5	430	1	2	2	26	2	3	1	7	3	
7223	430	3	—	3	—	2	4	3	6	1	
7227—28	430	3	—	2	—	3	6	5	5	2	
7229	430	3	—	2	—	3	2	1	5	1	

Pokračování tabulky

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
.....
7233	430	3	—	2	—	3	2	2	6	1	
7219	430	3	—	3	—	3	2	5	6	1	
7221	430	3	—	1	—	3	2	5	6	1	
7226	430	11	—	2	—	3	2	2	5	1	
7225	440	3	—	2	—	2	3	5	7	1	obr. 5: 12
7231	440	3	—	—	—	3	—	—	—	1	
7232	440	3	—	—	—	—	—	—	—	1	
7578	400	—	—	2	25	3	2	5	6	1	
7182—83	400	1	—	2	26	3	3	1	7	2	
7178	400	—	—	2	31?	2	2	2	7	1	
7765	400	—	—	2	54	3	2	5	6	1	
7197	400	—	—	8	—	3	7	5	5	1	
7515	400	—	—	8	—	4	1	5	4	1	
7380—83	400	—	1	2	—	2	3	2	8	4	
7201	400	—	—	0	—	2	3	5	4	1	
7222	400	—	—	2	—	—	3	5	—	1	
7198	400?	—	2	2	31	3	2	3	—	1	
7616—39	400?	—	2	2	—	2	3	—	—	24	
7496—512	400?	—	—	3	—	2	3	1	9	16	
7480—90	400?	—	—	2	—	2	3	1	10	11	
7597—615	400?	—	—	2	—	2	3	2	6	18	
7376	400?	—	1	2	—	2	3	2	9	1	
7371—72	400?	—	6	2	—	3	7	5	8	2	obr. 5: 13
7257	510	6	—	2	—	4	1	2	5	1	
7261	510	6	—	1	—	4	1	3	4	1	
7262	510	6	—	1	—	4	1	2	5	1	
7765—67	520	7	—	1	11	4	1	5	5	3	obr. 5: 14
7768—73	520	7	—	1	11	4	1	5	5	6	
7234—56	520?	7	2	1	—	4	1	3	4	23	
7351—54	520	7	—	1	—	4	12	1	4	4	
7264	520	7	—	1	—	4	1	3	4	1	
7260	520	7	—	1	—	4	1	2	4	1	
7258	520	7	—	1	—	4	1	2	4	1	
7269—70	530	8	—	1	11	4	1	1	5	2	obr. 6: 1
7263	530	8	—	1	—	4	1	2	4	1	
7271—72	530	8	—	1	—	4	12	2	3	2	
7279—88	500	—	—	1	12	4	1	3	4	10	
7355—57	500	—	5	1	43	4	1	1	4	3	
7358	500	—	5	1	43	4	1	3	5	1	
7272—78	500	—	—	1	13	4	1	3	4	7	
7303	500	—	—	1	52	4	1	3	4	1	
7281—302	500	—	—	—	52	4	12	3	4	22	
7304	500	—	—	1	52	4	1	3	4	1	
7362 a 7364	500	—	2	1	—	4	1	3	5	1	
7305—26	500	—	—	1	—	4	1	1	4	22	
7359—61	500	—	2	1	—	4	1	3	6	1	
7259	500	—	—	1	—	4	1	2	4	1	
7363	500	—	1	1	—	4	1	3	5	1	
7747—52	500	—	—	1	—	—	—	1	5	6	
7327—50	500	—	—	1	—	4	1	3	4	23	
7265—68	600	—	4	1	—	4	1	1	6	4	obr. 6: 2
7149	700	—	—	3	—	1	2	5	6	1	obr. 6: 3
7392	800?	—	2	6	—	2	4	5	20	1	

Pokračování tabulky

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
.....
7166—70	810	0	—	6	—	2	4	5	20	5	obr. 6: 4
7165	820	0	—	2	—	3	3	5	22	1	obr. 6: 5
7568—73	100?800	—	—	5	54	4	2	5	15	6	
7475—79	100?800	—	—	6	—	3	3	5	12	5	
7398—419	100?800	—	—	6	—	3	3	2	10	21	
7420—25	100?800	—	—	6	—	3	3	5	9	6	
7759—64	—	—	—	2	31	2	3	2	7	6	
7746	—	—	—	2	42	4	1	2	4	1	
7755—58	—	—	—	2	51	3	3	5	7	4	
7360	—	—	—	2	53	3	2	5	6	1	
7390—91	—	—	2	2	—	2	4	2	5	2	
7385—87	—	—	2	2	—	2	3	5	11	3	
7379	—	—	7	8	—	2	3	5	7	1	
7397—98	—	—	2	3	—	2	3	2	11	2	
7393—94	—	—	2	2	—	2?	1	6	25	2	
7388—89	—	—	1	2	—	2	2	5	11	2	
7395	—	—	2	3	—	2	3	2	10	2	
7384 a 7392	—	—	8	—	—	3	2	5	7	26	
7516—41	—	—	3	—	—	1	4	2	12	5	
7491—95	—	—	7	—	—	3	2	5	7	2	
7513—14	—	—	7	—	—	3	2	5	7	2	
7640—75	—	—	3	—	—	3	3	—	—	36	
7586—93	—	—	2	—	—	4	1	2	5	8	
7579	—	—	—	—	—	1	7	5	6	1	
7676—743	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67	

Keramiku z laténských rovinných sídlišť severovýchodních Čech zpracovala nejnověji A. Rybová (1969). K zařazení chaty z Markvartic do fáze 3a (první polovina 1. stol.) není třeba zdůvodnění.

Naskytá se však možnost přesnějšího zařazení do cyklu vývoje laténského sídliště v Novém Bydžově—Chudonicích (Rybová A., 1964). Metodicky to není závadné, poněvadž vzdálenost obou lokalit je cca 20 km; rovněž patří do stejněho kulturního a geografického mikroregionu. Z následujících důvodů odpovídá keramika z chaty 1 z Markvartic III. vývojové fázi chudonického sídliště (podle A. Rybové cca ±80 — 50 p. n. l.):

- Oproti staršímu vývoji takřka zcela chybí keramika pozdněhalštáského charakteru (pouze 1 % nádob zhotovených v ruce). Naopak je patrné silné zastoupení dokonalé keramiky zhotovené na kruhu.
- Optimální výskyt vhlazované výzdoby (5,5 %, většinou na mísách var. 520). Symptomen dalšího vývoje jsou misky var. 530.
- Značné zastoupení hloubkového drsnění povrchu nádob (7,1 %) a po-

díl zásobnicovité situly (var. 810) s vodorovně seříznutým a dovnitř zataženým okrajem.

- Relativně početný výskyt keramických tvarů typických pro III. fázi sídliště u Chudonic. Jde o var. 120, 220, 230 a 410 (Rybová A., 1964, obr. 9).

K detailnímu třídění keramiky může přispět další výzkum orbou zachycených sídlištních objektů, které se podle sběrů koncentrují kruhovitě okolo čtyřúhelníkových valů. Keramika z výzkumu v roce 1969 je detailně zobrazena v nál. zprávě č. j. 2/70 v Severočeském muzeu v Liberci (kopie v AÚ ČSAV, Praha).

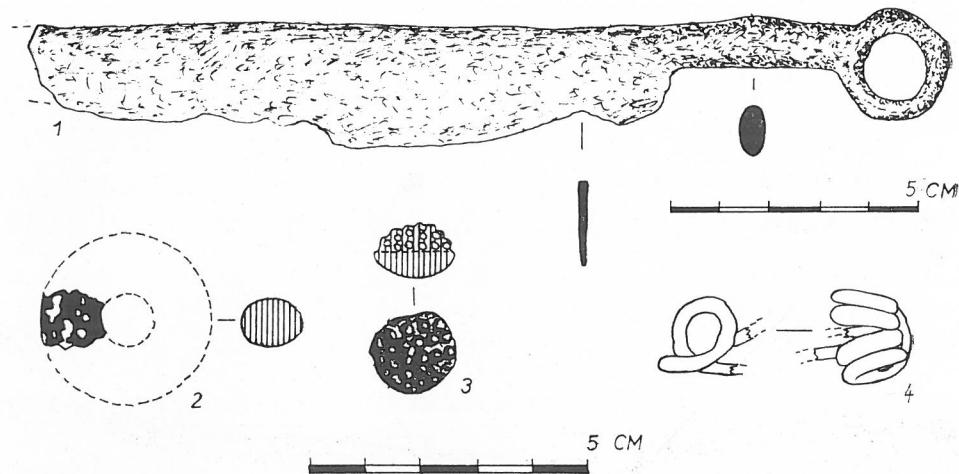
Kromě výše popisované keramiky pochází z objektu jedna bíle líčená omítka (mazanice) s otisky prutů i kůlů na jedné a vyhlazenou plochou na druhé straně. Podobné nálezy byly zjištěny např. v Chudonicích (Rybová A., 1964, obj. 2, 16). Dále se podařilo z chaty 1 získat válcovité i ploché kvádrovité pískovcové brousky, přeslen vyrobený ze střepu, strusku, uhlíky (podle určení E. Opravila buk a dub), při plavení výplně pak zrna (patrně pšenice) a osteologické pozůstatky (podle E. Holnerové náleží menšímu savci, snad kočce).

Zvláštní pozornosti zasluhují další chronologicky citlivé předměty:

- Fragment železné spony (obr. 6:13) varianty B 6b (srov. Břeň J., 1964, 221–2). Charakteristický je zalomený, v horní partii mírně zduřelý lučík, svrchní vinutí (2×2 ?); z části zachycovač a jehla nejsou zachovány. Podle J. Břeňa (1964, 260) mají tyto spony úzké vztahy k severní Evropě a lze je datovat do druhé poloviny 1. století. Spony varianty B 6b jsou v Čechách velmi vzácné (Stradonice — Břeň J., 1964, tab. 6:290 atd., Kobyly — Mähling, 1944, obr. 5a:2; Jestřebí — Streit C., 1936, tab. I:7).
- Železný nůž s kroužkovým ukončením (obr. 8:1) patří rámcově do 2.–1. stol. (Filip J., 1956, 175). Častý je jeho výskyt na oppidech (Pič I. L., 1903, tab. XXXIV:8). V chatě bylo nalezeno dalších šest amorfálních železných fragmentů.
- Skleněné předměty jsou zastoupeny dvěma nálezy. Jde o fragment korálu černé barvy s bílými skvrnami. Podobné korále pocházejí z oppid (Stradonice; — J. L. Pič, 1903, tab. VI:17). Viz obr. 8:1.

Dále byl nalezen temně rudý vajíčkovitý elipsoid (obr. 8:2) s tlačenými vývalky na horní ploše. Patrně jde o vložku do prstenu. Podle znalců skla (prof. Heteše a dr. F. Stehlíka) nemůže jít o středověký či novověký původ, ačkoli skleněný předmět byl nalezen v poloze mezi ornicí a kompaktní výplní objektu 1.

Celkově lze chatu 1 z Markvartic datovat ve smyslu *post quem* do sklonku první pol. 1. století. Určitá disproporce je patrná při datování spony a keramiky. Významná je prezence řady relativně cenných nekeramických předmětů. Jinak celkový charakter chaty zapadá do rámce laténských sídlišť severovýchodních Čech.

8. Markvartice. 1–3 železný nůž a skleněné předměty z chaty 1 (1–3 eisernes Messer und Glassgegenstände aus Hütte 1); 4 fragment vinutí bronzové spony ze žlábku 1 v areálu valů (Fragment der Windung einer Bronzefibel aus der Rinne 1 im Wallareal).

2. VÝZKUM V AREÁLU ČTYŘÚHELNÍKOVÝCH VALŮ

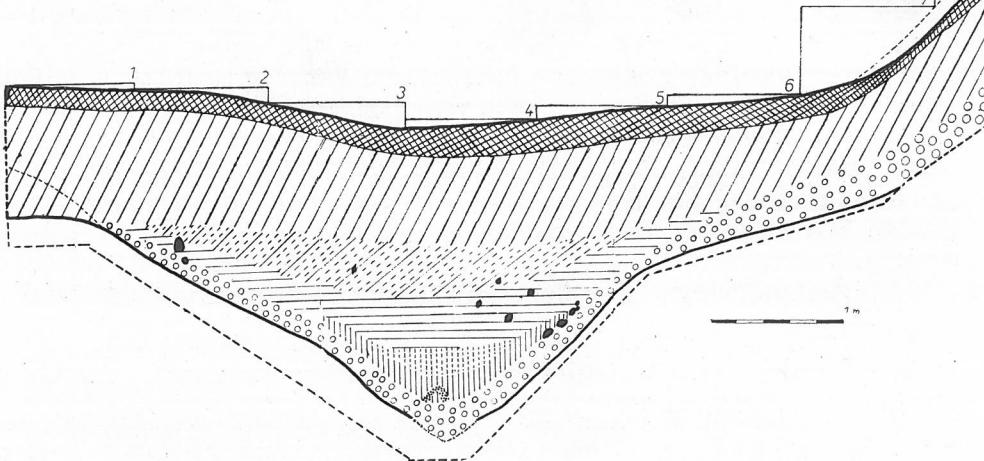
Sondáž se soustředila na získání profilu valem a příkopem spolu s orientačním zjištěním charakteru osídlení uvnitř areálu valů. Rez valem a příkopem byl proveden sondou o rozměrech 1740×150 cm. Před výzkumem v nejzachovalejší jižní straně objektu byl výškový rozdíl koruny valu a dna příkopu 452 cm; destrukce valu dosahovala cca 10 m šíře.

Popis profilu valem (obr. 9): lesní humus (10–20 cm) bezprostředně nasedal na žlutavou písčitou hlínou (do 50 cm pod korunou valu). Tato vrstva se odlišuje od vlastního tělesa valu pouze zbarvením a odplavením jemných elementů do spodních partií valu. Vlastní těleso valu tvořila červenohnědá zemina (spraš); byla získána z podloží. Dosahovala až 150 cm mocnosti a vykliňovala směrem k oběma okrajům valů. Důležité je, že byla ve formě destrukce zjištěna i nad tmavší výplní příkopu. Destrukce valu však proběhla většinou do vnitřní strany areálu. V tělesu valu byl nalezen fragment mazanice a několik menších kamenů (Ø 15 cm). Pod tělesem valu byla ve všech místech profilu zjištěna šedá jemná hlína se stopami tmavších probarvení, které lze interpretovat jako nevyluhovaná místa. Mocnost popisované takřka horizontální vrstvy činila 40–50 cm. Bezpochyby jde o původní (laténský?) pohřbený půdní horizont. Pak následovalo pouze sterilní sprášové podloží. Mezi tělesem valu a pohřbeným půdním horizontem se jevila 495 cm dlouhá a maximálně 35 cm mocná vrstva. Představovala určitou směs zemin tělesa valu (spraše) a pohřbeného půdního horizontu. Barva byla šedohnědá, struktura poměrně kompaktní. Směrem k příkopu byla tato vrstva ukončena hnědou sypkou vrstvičkou (délka 35 cm a mocnost 5 cm).

Ve zkoumané části valu nebyly zjištěny sebemenší stopy jakékoli konstrukce. Zatím lze důvodně konstatovat, že val byl nasypán na půdní horizont.

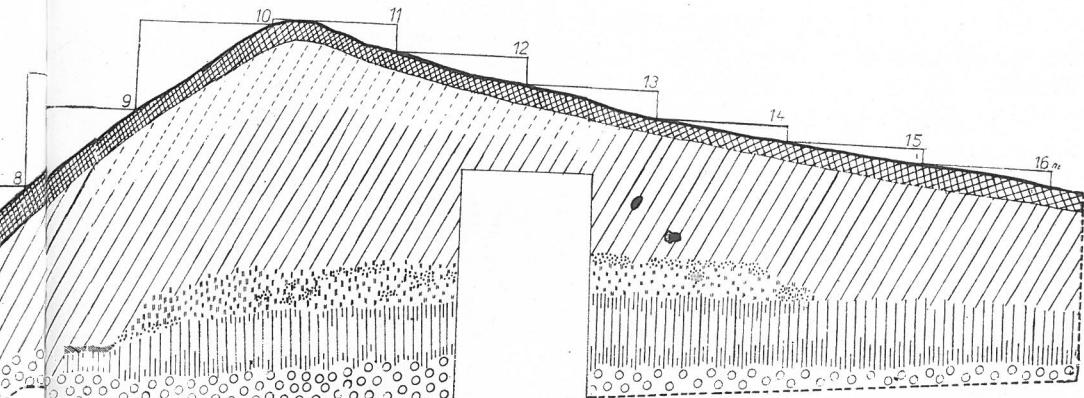
Popis profilu příkopu: pod vrstvou lesního humusu následovala až 75 cm mocná vrstva hnědočervené hlíně (destrukce tělesa valu). Teprve potom bylo možno identifikovat zahľoubení příkopu do sprášového podloží. Zjistitelná šířka příkopu dosahovala 470 cm. Pod první vrstvou hnědošedé, sypké výplně příkopu se jevila až 35 cm mocná šedá po-

- oblázky
- tmavé »uhlíkaté« zbarvení
- mazanice

	— lesní humus		— sprašové podloží
	— červenohnědá zemina tělesa valu (spraš)		— spraš promíšená s příslušným nadložím
	— žlutavá sypká hlína		— hnědošedá sypká hlína
	— šedohnědá kompaktní vrstva		— šedý popelovitý zásyp
	— hnědá sypká zemina		— tmavě černá hlína (»uhlíkaté zbarvení«)
	— pohřbený půdní horizont (šedá hlína na obou úrovních tmavěji zbarvená)		— kombinace dvou přecházejících druhů výplně

9. Markvartice. Profil valem a příkopem (Profil im Wall und Graben).

pelovitá vrstva, v níž bylo několik oblázků. Několik dalších oblázků se koncentrovalo při vnitřní stěně příkopu, kde tvořily jakousi řidce vydlážděnou plochu (15 ks na obdélníku o rozměrech 150×20 cm). Na základě zkoumané plochy nelze rozhodnout, zda jde o produkt úmyslné lidské činnosti nebo o náhodný útvar. U dna zahroceného příkopu (tzv. Spitzgraben) se vyskytovala načernalá vrstva, která byla promíšena hmotou podobnou uhlíkům. U dna byla patrná kumulace této hmoty ve tvaru obráceného písmene U. Při výzkumu byla na závadu spodní voda. Proto při posuzování situace u dna je třeba zachovat určitou obezřetnost. V příkopě nebyly nalezeny žádné předměty.

Val i příkop čtyřúhelníkových valů u Markvartic jeví absolutní shody s tzv. Viereckschanzemi, které jsou jednoznačně interpretovány jako keltská kultovní místa (svatyně). Konkrétně jde o následující faktory:

1. absence jakékoli konstrukcevalu,
2. ponechání původního půdního profilu, který se ve valu jeví jako pohřbený půdní horizont,
3. zahrocená forma příkopu na vnější straně valů (podobnou situaci lze předpokládat na lokalitě Mšecké Žehrovice) (srov. Jansová L., 1968, Abb. 2).

Výše zmíněné charakteristiky valu a příkopu byly zjištěny při archeologických výzkumech čtyřúhelníkových valů zřetelně pozdně laténského kultovního původu v Echterdingen (Bersu G., 1912b, tab. III), Einsiedel (Bersu G., 1912b, tab. IV), Oberesslingen (Bersu G., 1926, tab. VII), Schönfeldu (Dauber A., 1947, řez I) a Holzhausenu 2 (Schwarz K., 1960, obr. 39). Metodicky by bylo nutné srovnání s jinými objekty podobného charakteru (středověké vojenské tábory), ovšem nelze je provést, poněvadž tyto objekty nebyly podrobeny archeologickému výzkumu¹ (výjimkou je Nový hrádek u Kunratic, zde však jde o vojenské ležení jiného charakteru).

Pokud by v případě Markvartic byly valy zbudovány na starším latén-

¹⁾ Nejnověji uvádí J. Kudrnáč (Klučov — staroslovanské hradiště ve středních Čechách, Praha 1970, obr. 3) příkop vanovitého profilu z vojenského tábora u Klučova, který je datován pravděpodobně do doby husitských válek. Celková dispozice maximálně respektuje konfiguraci terénu, což je v příkrem rozporu s laténskými čtyřúhelníkovými valy.

ském sídlišti, bylo by vysoko pravděpodobné, že ve valu bude nalezena početná laténská keramika a také předměty z doby budování valů (např. středověká keramika), což výzkum, byť na malé ploše, neprokázal. Současnost budování valů a laténského sídliště však podporují další archeologická zjištění (viz níže).

VÝZKUM V AREÁLU VALŮ

Dvacet sondami a 67 geologickými vrty bylo zjištěno, že jde o dvě koncentrace archeologických objektů (širší okruh jihovýchodního rohu valů a severně od středu areálu valů). Jinak výzkum přinesl pouze negativní zjištění. Zjištěné objekty nebyly zkoumány v širších souvislostech, takže bude nutno se omezit na stručné informace.

V jihovýchodním rohu valů byla zjištěna plošně omezená kulturní vrstva (pod ní pak dvě kůlové jamky). Popisovaný objekt 5 je z části překryt destrukcí valu a patrně respektuje nároží valů. V objektu 5 byla nalezena keramika (14 ks), která je velmi pravděpodobně současná s chatou 1 (vhlažovaná výzdoba, totožné keramické tvary atd.)²⁾.

30 m SSZ od objektu 5 byla zjištěna jáma esovitého tvaru se sněhobílou křídovitou výplní. Identifikovatelných bylo až 7 vrstev výplně, ve které byla zjištěna tmavě černá elipsoidní místa. Nalezeno bylo několik zlomků keramiky, nožík s trnem a řezaná kost (objekt 2). V bezprostřední blízkosti byla odkryta pravoúhlá část vanovitého žlábku, v němž byl nalezen fragment bronzové drátěné spony (obr. 8: 4).

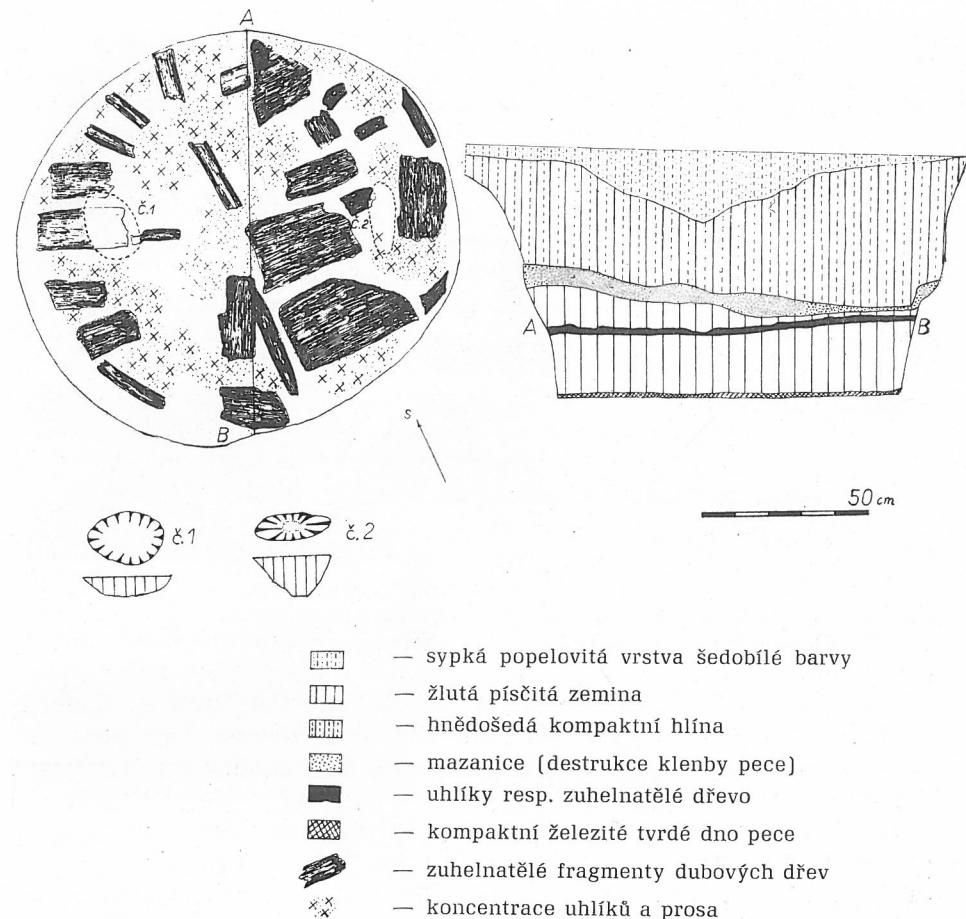
Sonda byla také položena do snížené části východní strany valů (původní vchod?). Na zkoumané ploše byly zjištěny stopy po výzkumu pana Táborského (poč. 20. stol.). O tomto výkopu se zmínil J. Pažout (1927), který zaznamenal, že zde byla nalezena řada kamenů, »patrně s někdejší brány«, což však výzkum nepotvrdil. V neporušené části vchodu (?) byl nalezen okraj soudkovité nádoby var. 120 (podobně na obr. 6: 7), atypický zlomek a mazanice.

V sondě 30 m severně od geometrického středu čtyřúhelníkových valů byla zjištěna půlkruhovitá řada kůlových jamek. Kůly byly podle určení E. Opravily zhotoveny z javorového dřeva. V tomto případě lze shledávat určité shody s keltskou svatyní u Libenic, kde byly na javorových sloupech navlečeny kultovní tordované nákrčníky (Ryblová A., Soudský B., 1962). I z písemných pramenů (*Deo Fago*) je znám kult uctívání stromů (de Vries J., 1961).

Významným nálezem z vnitřního areálu valů, lokalizovaným 180 cm jihovýchodně od výše zmíněných kůlů je velmi dobře zachovalá pec (objekt 7) v zahloubeném objektu (obr. 10).

Pod ornicí byl patrný oválný až kruhovitý objekt o rozměrech 212×190 cm. Do hloubky až 22 cm dosahovala zemina sypkého, popelovitého charakteru, jež měla světlou až bělošedou barvu. Zde následovala hnědošedá kompaktní výplň, na jejímž dnu byly tři mělké do spraše zahloubené prohlubně. Jiná situace byla na západní straně objektu, kde byla kruhovitá klenba pece (oranžová kompaktní mazanice o síle 2–8 cm). Klenba pece byla oddělena 28 cm vysokým prostorem ode dna. Tato prostora byla vyplňena žlutou písčitou hlínou, v níž byl zachován (až 12 cm pod klenbou pece) horizont výrazně dobře uchovalých dubových dřev (podle určení E. Opravily). Dřevo pocházelo ze

²⁾ Popis keramiky z obj. 5 a dalších bude podán stejnou formou jako u chaty 1 až po komplexním prozkoumání. Keramika z objektu 5 je uvedena na obr. 6: 7–12. Pozoruhodné jsou nálezy mazanice s otisky kůlů i prutů, jež je bílé a černě (!) malovaná. Použité barvy a jejich kombinace nejsou z území Čech uváděny (podle informace L. Jansové). Na základě této indicie, nikoli důkazu, spolu se specifickou polohou předpokládané dřevěné stavby v nároží valů (podobně Oberesslingen, srov. Bersu G., 1926, tab. VI, Holzhausen 2, srov. Schwarz K., 1960, obr. 35 atd.), lze usuzovat na kultovní charakter čtyřúhelníkových valů u Markvartic.

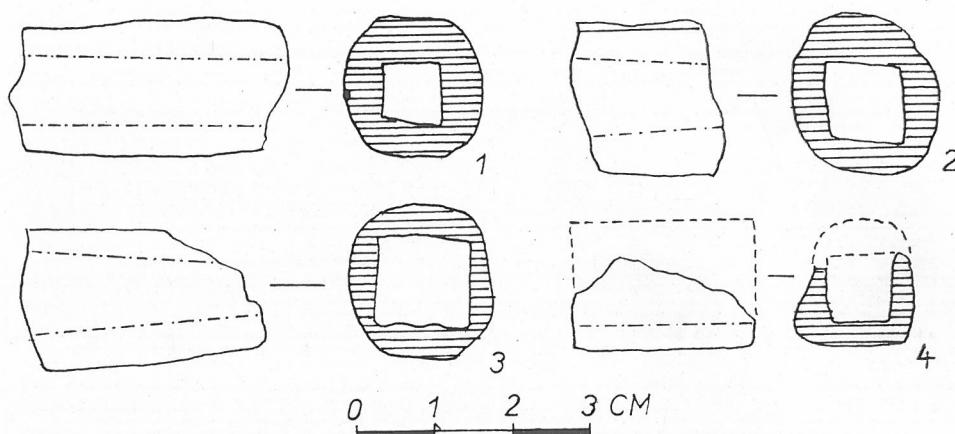
10. Markvartice. Půdorys a profil pece. Objekt 7 (Feuerherdgrundriss und -profil. Objekt 7).

středně silných dubových stromů a *in situ* bylo patrné jejich hrubé otesávání. Orientace dřev v peci byla v západní části paprscitá, ve východní pak směrovaly od východu k západu. Maximální rozměry dřev činily 22×37 cm. Významné je, že mezi dubovými dřevy bylo zjištěno cca 80 ccm obilek prosa obecného.

Dno pece tvořila 3–4 cm mocná vrstvička markantně tvrdé, železité mazanice. Na dně pece byly vyhloubeny dvě oválné jamky o Ø 21 a 22 cm a hloubkách 5 a 12 cm. Klenba pece, resp. její destrukce se opírala o sprašové stěny.

Ve svrchní vrstvě světlého sypkého popelovitého charakteru byly nalezeny více než tři fragmenty hliněných předmětů válcovitého tvaru, které byly opatřeny čtvercovým otvorem. Použitým materiálem je slabě vypálená bahnitá hlína (obr. 11). Těsně nad klenbou pece byl zjištěn silně korodovaný předmět kruhovitého průřezu, který vzdáleně připomíná kopí. V těsné blízkosti ležel zlomek z těla nádoby, jejíž povrch vykazoval hloubkové zdrsnění.

Posvátný krb (podle archeologické terminologie pec) patřil k obvyklým zařízením starověkých svatyní (Ryblová A., Soudský B., 1962, 262). V pří-

11. Markvartice. Předměty zhotovené z nedokonale vypálené hlíny nalezené nad objektem 7 — pec (Gegenstände aus schlecht gebranntem Ton oberhalb Objekt 7 — Feuerherd gefunden).

padě keltské svatyně u Libenic byla pec (rituální krb) umístěna nedaleko javorových sloupů (podobně v Markvarticích) a v areálu kultovního místa. Pec z Libenic má kruhovitý tvar o \varnothing 70 cm, což vysvětlují A. Rybová a B. Soudský (1962) v tom smyslu, že pro »své rozměry se nehodila k praktickému účelu«. Se závěry obou autorů lze polemizovat, poněvadž pece podobných rozměrů se vyskytnou i na laténských sídlištích (Chudonice, obj. 2, rozměry 93 × 55 cm, srov. Rybová A., 1964). Pec z Markvartic je jen nepatrně větších rozměrů (120 × 135 cm).

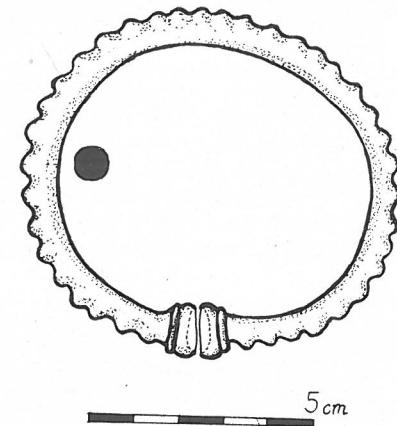
Na kultovní charakter pece z Markvartic lze usuzovat z následujících důvodů:

1. poloha pece v posvátném okrsku vymezeném valy (ovšem za předpokladu, že valy byly vybudovány Kelty, což podporuje řada výše uvedených indicií);
2. do pece bylo vhazováno, patrně formou oběti božstvům ohně, zušlechtěné proso zbavené pluch (podle určení E. Opravila). Jinak by vhazování prosa do hořícího ohně bylo nelogické. Tuto tezi nepatrně oslабuje Caesarova zpráva (Zápisky o válce gallské), že Helvetiové při odchodu ze svých sídel spálili veškeré zásoby obilnin, aby se v případě pozdějších těžostí nemohli vrátit zpět (bylo by však nelogické, aby obilí pálili v malých pecích).
3. použití dubového dřeva, v keltském náboženství nejuctívanějšího stromu, od něhož se filologicky odvozuje název druidů. Z různých vesměs antických autorů se o významu dubu zmiňují např. Maximus Tyrius, Strabo, Cladianus (de Vries J., 1961);
4. nález hliněných předmětů (obr. 11), které by mohly sloužit nedefinovatelným kultovním účelům. Podobné předměty nejsou známy ani ze

sídlíš ani z nekropolí; nemůže jít také o konkrece (žádná rostlina nemá čtverhranné kořeny podobných rozměrů). Interpretace funkce hliněných předmětů postrádá reálných podkladů; v žádném případě nejde o dýzny (podle sdělení R. Pleinera).

Z výzkumu v roce 1969 vyplynula řada výše uvedených indicií, nikoli důkazů, které dovolují velmi pravděpodobnou hypotézu, že v případě valů u Markvartic jde o keltské kultovní místo (svatyni), jež náleží do skupiny pozdně keltských »Viereckschanzen«.

Oproti starší (pozděhalštatské) keltské svatyni u Libenic přichází v úvahu v případě Markvartic velmi pravděpodobně kultovní místo historických Keltů. Indicií je zde skutečnost, že čtyřúhelníkové valy byly obklopeny současnou osadou, což je podle H. Huberta (1950) znakem již pozdně keltským. Markvartické nejsevernější čtyřúhelníkové valy v Evropě lze datovat na základě všech souvislostí hlavně do sklonku 1. poloviny 1. století př. n. l. Toto časové určení je blízké počátkům osídlení zčásti nekeltské kobylnské skupiny (Mähling 1944, Venclová N., 1969). Oboustranný vztah v těsném geografickém sousedství bude možno vysvětlit snad až po dalším výzkumu.

12. Hřmenín. Bronzový vývalkovitý náramek (Armring mit wulstartiger Rändelung).

Jiné objekty než pozdnělaténské nebyly v Markvarticích zjištěny. Pouze ze sběru pochází keramika z 15. století (i mladší novověká); nikdy se však nevyskytla v nálezových celcích.

Ze Hřmenína (750 m jihovýchodně od markvartických valů) pochází údajně z popelovité jámy zachycené při stavbě školy vývalkovitý náramek s pecketíkovitým ukončením (obr. 12, muzeum Libáň, i. č. 784; typologicky Lt B). Popisované náramky mají však někdy chronologicky dlouhý výskyt (v Hostomicích je s výhradami datován zlatým statěrem, Filip J., 1956, 243), takže je možné, že jde o další laténské sídliště v okolí čtyřúhelníkových valů u Markvartic.

Nutno podotknout, že archeologický výzkum v roce 1969³ byl proveden

na minimální ploše čtyřúhelníkových valů, proto by bylo předčasné se pokoušet o hlubší analýzu*.

Recensovali L. Horáková-Jansová a K. Ludikovský

Auf die Viereckschanze bei Markwartice wies bereits L. Jansová (1968) und auch der Autor befasste sich mit dieser Frage (1970). Die Wälle haben Ausmassen von 180 X 95 X 150 X 125 m und liegen auf einem Abhang am Rande eines ovalen Kessels (Abb. 1 und 2). Historische Quellen erwähnen diesen Wall bereits im Jahre 1714; die älteste Beschreibung wurde vor dem Jahre 1842 angefertigt (Šulc V., 1966). Vermessen wurden die Wälle vor dem Jahre 1750 (Abb. 3; Pekař J., 1935).

Die viereckigen Wälle sind von einer Siedlung umgeben (Abb. 2), in der eine Hütte mit Satteldach untersucht wurde (Abb. 4). Durch die Keramik (Abb. 5 und 6: 1-6), eine Eisenfibel (Abb. 6: 13) und Glasgegenstände ist sie in das Ende der ersten Hälfte des 1. Jahrhunderts v. u. Z. datiert. Die Beschreibung der Keramik wird in Form von multidimensionellen Tabellen gebracht.

Durch eine Sonde in dem besterhaltenen südlichen Teil der Wälle wurde die Absenz jedweder Wallkonstruktion und ein typischer begrabener Bodenhorizont festgestellt (Abb. 9). Auch durch den Spitzgraben sind Übereinstimmungen mit archäologisch untersuchten Viereckschanzen in Süddeutschland zu vermerken (z. B. Bersu G., 1926, Schwarz K., 1960).

In der südöstlichen Ecke der Wälle im Inneren des Innenareales untersuchte man Überreste eines Holzbaues mit schwarz und weiss getünchtem Bewurf. Aus der nur teilweise untersuchten Fläche stammt Keramik, die mit der Hütte gleichzeitig ist (Abb. 6: 7-12).

In unmittelbarer Nähe (Abb. 2) hat man eine S-förmige Grube mit sieben Schichten weißer kreideartiger Füllung und eine rechtwinkelige Rinne abgedeckt, wo das Fragment der Windung einer Bronzefibel gefunden wurde (Abb. 8:4).

Fast in der Mitte des Areales der Wälle wurde ein Feuerherd abgedeckt (Abb. 10), in dessen Innenraum man Eichenholz und kultivierte Hirse fand. Von den Funden sind tönerne Gegenstände mit viereckiger Öffnung von Bedeutung (Abb. 11).

Andere als latènezeitliche Objekte wurden nicht festgestellt. Die Grabung im Jahre 1969 ergab eine Reihe im Text belegter Indizien, keineswegs Beweise, welche die begründete Hypothese gestatten, dass es sich bei den Wällen bei Markwartice um einen kelischen kultischen Ort handelt (Heiligtum), welcher der Gruppe der sog. Viereckschanzen angehört; im Hinblick auf die geographische Verbreitung nimmt sie die nördlichste Lage ein. Die Grabung der Lokalität wird fortgesetzt werden und erst dann wird es möglich sein, zu einer eingehenderen Analyse heranzutreten.

Übersetzt von E. u. R. Tichý

Rukopis předložen 30. dubna 1970.

³⁾ Ve výzkumu čtyřúhelníkových valů u Markwartic bylo pokračováno v r. 1970. V nároží valů byl zcela prozkoumán objekt 5 (viz výše); jde o kálcovou stavbu, velmi pravděpodobně tzv. Umgangstempel (keltský chrámek s obvodovou chodbou), dále uprostřed plochy výše zmíněného žlabku (přibližuje se čtvercovitému ohrazení) byl zkoumán žárový hrob (mimo fragmenty spony patří do inventáře pochodu i asfaltovitá hmota, podle předběžného chemického rozboru kacidlo). Ze sondy příkopem před předpokládaným východním vchodem bylo získáno značné množství laténské keramiky — pochází ze specifické stratigrafické situace —, z čehož lze jednoznačně usuzovat, že čtyřúhelní-

*) Za cenné rady při zpracování a recenzi statě upřímně děkuji dr. L. Jansové.

kové valy byly zbudovány koncem doby laténské. Tyto okolnosti prokazují, že tzv. Viereckschanze u Markwartic lze interpretovat jako keltskou svatyni z 1. stol. př. n. l. Uskokové není vyřešen výskyt sídlištních objektů v areálu valů (chata 17 s 11 sponami a fragmentem bronzového kování nádoby, viz též P. Drda, J. Waldhauser, M. Čižmář, Viereckschanzen und Oppida (sympozium Liblice 1970), Archeologické rozhledy 1971, č. 3, v tisku).

LITERATURA

Bersu G., 1912a:

Die Viereckschanze bei Einsiedel, O. A. Tübingen, Fundberichte aus Schwaben, A. F. 19, 29—32.

Bersu G., 1912b:

Zwei Viereckschanzen. I. Die Riesenschanze auf der Federlesmad bei Echterdingen und II. Die Viereckschanze bei Einsiedel O. A. Tübingen, Fundberichte aus Schwaben, A. F. 19, 13—27.

Bersu G., 1926:

Die Viereckschanze bei Oberesslingen, Fundberichte aus Schwaben, N. F. 3, 61—70.

Břeň J., 1964:

Význam spon pro datování keltských oppid v Čechách, SbNM XVIII-A, 195—289.

Dauber A., 1947:

Die Viereckschanze von Schönfeld, Ldkr. Tauberbischofsheim, BF 17, 176—182.

Filip J., 1947:

Dějinné počátky Českého ráje, Praha 1947.

Filip J., 1956:

Keltové ve střední Evropě, Praha 1956.

Hubert H., 1950:

Les Celtes II, Depuis l'époque de la Tène et la civilisation celtique, Paris 1950.

Jansová L., 1968:

Mšecké Žehrovice und die Frage der Viereckschanzen in Böhmen, AR XX, 470—489.

Pažout J., 1927:

Hradiště u M. Lhoty, Vesce, Markwartic, Važic a Psinice a jejich význam, Náš domov II 1926/7, Jičín 1927, 54—56.

Pekař J., 1935:

Kniha o Kosti, Praha 1935.

Píč J. L., 1903:

Čechy na úsvitě dějin, Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum, Praha 1903.

Píč J. L., 1909:

Čechy za doby knížecí, sv. 1, Praha 1909.

Rybová A., Soudský B., 1962:

Libenice, keltská svatyně ve středních Čechách, Praha 1962.

Rybová A., 1964:

Pozdně laténské a časně římské sídliště v Novém Bydžově-Chudonice (výzkum 1960 až 1961), Acta musei Reginahradecensis VII, 3—142.

Rybová A., 1969:

Keramika na roviných osadách východních Čech v době laténské, PA LX, 367—422.

Šalda F., 1955:

Český ráj, Praha 1955.

Štěpánek M., 1965:

Opevněná sídliště 8.—12. století ve střední Evropě, Praha 1965.

Schwarz K., 1959:

Atlas der spätkeltischen Viereckschanzen Bayerns, München 1959.

- Schwarz K.*, 1960:
Spätkeltische Viereckschanzen. Ergebnisse der topographischen Vermessung und Ausgrabungen 1957—1959, 18. Jahresbericht des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege, 51—84.
- Schwarz K.*, 1962:
Zum Stand der Ausgrabungen in der spätkeltischen Viereckschanze von Holzhausen, Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege, 22—77.
- Streit C.*, 1936:
Neue Brandgräber der Latènezeit in Nordböhmen, Sudeta XII, 33—39.
- Šulc V.*, 1966:
K průzkumu starých sídlišť na Sobotce, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 3, č. 12, bez paginace.
- Venclová N.*, 1969:
Problém počátků germánské kultury v Čechách, nepublikovaná diplomová práce, Praha 1969.
- de Vries J.*, 1961:
Keltische Religion, Stuttgart 1961.
- Turek R.*, 1952:
Kmenová území v Čechách, ČNM CXXI, 3—46.
- Waldhauser J.*, 1970:
Problém čtyřúhelníkových valů (tzv. Viereckschanzen) a nově zjištěné oppidum v severních Čechách, AR XXII, 327—334.

K PROBLEMATICE TECHNOLOGIE LATÉNSKÉ KERAMIKY

(ZUR PROBLEMATIK DER TECHNOLOGIE
LATÈNEZEITLICHER KERAMIK)

Karel Ludíkovský, AÚ ČSAV, Brno

Nechceme-li sledovat při celostním zpracování laténské keramiky problematiku pouze z hlediska morfologického, které — i když je faktorem relevantním — není samo o sobě, zvláště pro grafitové zboží, vyčerpávající, musíme přihlédnout i k dalším níže nastíněným činitelům. Určité jevy, přesto, že nejsou řešitelné cestami formální typologie, mají svůj význam při řešení otázek historického charakteru a nepochybňě i chronologické povahy.

Zkoumání kvalitativních faktorů keltské keramiky započalo při výzkumu laténského sídliště v Mistříně u Kyjova (Ludíkovský K., 1967, 56) jednoduchými pokusy v prosté peci místního hrnčíře. Vybrané vzorky základních druhů keramiky (jemného, hrubého a grafitového zboží) byly rozloženy a jedna část fragmentu sekunderně vypalována. Podle odhadu autora mohla v poměrně jednoduché hrnčířské peci dostoupit teplota maximálně do 800° C. Dosahovala tedy hranice, zvané v keramické terminologii »přežah«, a která se pohybuje u běžných materiálů mezi 700—800° C. Tepelnými a chemickými změnami dosahuje střep optimální pevnosti a keramika je považována za dobře vypálenou. Veškeré sekunderně přepálené vzorky z keltského sídliště v Mistříně změnily výrazně jak kvalitativní (pevnostní) tak i barevnou (chemickou) strukturu, representovanou oranžovým až cihlově červeným zbarvením povrchu a homogenním, shodným tónováním lomu. Lze tedy oprávněně předpokládat, že laténská keramika byla z hlediska kritérií únosnosti materiálu (využití optimálních vlastností hmoty) jen ve vyjímečných případech dobré vypálena, při čemž nelze opomenout i tu okolnost, že fragment, který posuzujeme, mohl být náhodně přepálen vyššími teplotami již v tehdejších dobách. Lze tedy obecně konstatovat, že i při dobrém zvuku jména keltského hrnčíře nedosahují jeho výrobky takových parametrů tepelného zpracování, jakých mohly vzhle-